

Guia d'aprenentatge
Mètodes i tècniques d'investigació
(6 ECTS)

Any acadèmic 2013-2014

Semestre: 3r Curs: 2n

Grau d'Educació Social

Mòdul C: Metodologia de la investigació en la intervenció socioeducativa

Matèria: Investigació, diagnòstic i avaluació en educació social

Grau de Treball Social

Mòdul B: El Treball Social: conceptes, mètodes, teories i aplicació

Matèria: Mètodes, models i tècniques de treball social

Professora: Dra. Pilar Muro

1.- Presentació de l'assignatura

L'assignatura de Mètodes i tècniques d'investigació ofereix coneixements bàsics sobre els criteris de rigorositat científica aplicada a qualsevol treball acadèmic o professional. Aquest contingut permet a l'alumne tenir la base conceptual i pràctica d'instruments i mètodes que podrà aplicar en altres assignatures i en el Treball de fi de grau. També li proporcionarà l'oportunitat d'aprendre a recollir dades de forma sistematitzada i rigorosa, saber analitzar-les i fer-ne difusió, amb l'objectiu d'avançar en el coneixement de les ciències socials, des d'una vessant científica.

La metodologia científica permet al professional educador i treballador social, despertar en el seu interior la "curiositat científica", plantejar-se qüestions quan està intervenint en un centre o un recurs social; pretendre saber més i preguntar-se el per què de les coses, buscar respostes als interrogants que, com a professional, es plantejarà en seu quefer diari. Quan la curiositat científica abordi al professional serà el moment en què es doni una millora en els processos, les accions, la gestió de recursos i els resultats de qualsevol projecte, però d'una forma rigorosa i científica.

En la nostra societat són múltiples els inputs d'informació que rebem cada dia des de diversos mitjans de comunicació tant físics com virtuals, el què requereix una major rigorositat en la selecció d'aquesta informació; sobretot en tot el què té a veure amb les ciències socials. El rigor científic ha de ser el puntal de referència de qualsevol estudi acadèmic, sabent identificar quins coneixements, projectes o articles compleixen aquests criteris metodològics científics. Cal llavors, que l'estudiant adopti una actitud crítica sobre les informacions que rep i sàpiga reconèixer i valorar la validesa de qualsevol estudi. Per tant, només mitjançant una actitud oberta al coneixement i a la transformació social, podran desenvolupar les habilitats necessàries en aquesta assignatura.

El coneixement científic es diferencia d'altres tipus de coneixement, tant pel què a als objectius (aspira a establir lleis de la major generalitat possible) com pel que fa el model de construcció (utilitzant el mètode científic). Les Ciències Socials es caracteritzen pel seu caràcter dinàmic, inestable i complex, ja que tracta fets socials on intervenen les persones.

En resum, el que es pretén és que l'alumne adquireixi les destreses necessàries per poder dissenyar i planificar una recerca aplicada a la realitat social, tant de tipus teòric

com aplicat, creant instruments, adaptant les tècniques segons l'objecte d'estudi, analitzant i interpretant dades.

En conseqüència, l'assignatura de "Mètodes i Tècniques de la investigació social", pretén introduir a l'alumne en els conceptes fonamentals de la investigació científica i a la seva aplicació en el camp de les Ciències Socials.

2.- Competències a desenvolupar

- Conèixer les diferents metodologies científiques i les principals tècniques d'observació i anàlisi de la realitat social.
- Conèixer els models i eines d'investigació i diagnòstic en educació i treball social.
- Saber dissenyar eines d'investigació en educació i treball social amb rigor científic
- Aplicar eines d'investigació en educació i treball social
- Conèixer i aplicar diferents tipus d'anàlisi quantitatiu i qualitatiu

3.- Continguts

En el **mòdul 1** es tractaran conceptes relacionats amb el coneixement científic, les característiques de com es forma aquest coneixement a partir de l'aplicació del mètode científic i quines aplicacions té en el camp de la recerca en l'àmbit de les ciències socials. També es tractaran quins són els àmbits d'aplicació de la recerca en les ciències socials i les seves característiques concretes.

Els objectius del **Mòdul 1: La investigació científica en Ciències Socials** són:

- Conèixer la diferència entre coneixement vulgar i científic
- Conèixer i entendre les característiques del mètode científic
- Distingir les característiques pròpies de la investigació en les ciències socials
- Conèixer els àmbits d'aplicació científica de les ciències socials

Aquests objectius es desenvoluparan en els temes 1 i 2 d'aquest mòdul.

Tema 1 La Ciència:

- Què és la ciència
- Coneixement general i coneixement científic
- Mètode científic: concepte i característiques

Tema 2: La investigació en ciències socials

- Objecte i àmbits d'estudi
- Característiques de la investigació social

El **mòdul 2** consisteix en abordar la temàtica de com acostar-nos a la realitat social per poder analitzar-la; també serà important conèixer els tipus d'investigació social que es podran fer segons la situació que vulguem analitzar. I, finalment, aprendrem i coneixerem el procés a seguir per dur a terme una recerca.

En el **mòdul 2** sobre l'**Anàlisi de la realitat en ciències socials** e proposa treballar els següents objectius:

- Conèixer les funcions principals de l'anàlisi de la realitat social
- Identificar i reconèixer els diferents tipus de recerca en les ciències socials
- Saber i entendre la Investigació Acció Participació (IAP) com a model participatiu de transformació social
- Identificar i comprendre les diferents fases d'un projecte de recerca
- Reconèixer les fonts principals d'informació científica
- Fer ús de fonts d'informació científica rellevants en les ciències socials
- Saber plantejar una pregunta inicial en una investigació
- Saber formular una hipòtesi i les variables d'estudi
- Conèixer les distintes tipologies d'hipòtesis i variables segons el tipus d'estudi

Aquests objectius es desenvoluparan en els dos temes següents:

Tema 1. Anàlisi de la realitat social:

- 1.1. Funcions d'anàlisi de la realitat
- 1.2. Tipus d'investigació social
- 1.3. Investigació-Acció-Participació (IAP)

Tema 2: Projecte d'investigació:

- L'objectiu d'aquest tema és conèixer les fases de manera general i profunditzar en el següent mòdul en alguns aspectes més metodològics.

2.1. Fases:

2.1.1. Fase I: Detecció de la necessitat o demanda. Plantejament del problema

2.2.2. Fase II: Revisió bibliogràfica

- Fonts d'informació primària i secundària

- Estudi de bases de dades

- Hipòtesi

- Variables

2.2.3. Fase III: Metodologia i tècniques d'investigació

2.2.4. Fase IV: Anàlisi de dades

En el **mòdul 3** s'aprofundirà en el coneixement dels diferents tipus de mètodes i tècniques que es poden aplicar en cada situació que es vulgui fer recerca. Coneixerem i posarem en pràctica algunes d'aquestes tècniques aplicades a la realitat social.

- L'objectiu d'aquest tema és conèixer, aprendre a dissenyar i aplicar les diferents eines de recollida d'informació. I en un segon moment saber analitzar les dades des d'un punt de vista quantitatiu i qualitatiu.

Tema 1. Mètodes:

1.1. Tipologia de mètodes segons:

- el tipus de resultat
- l'objecte d'estudi

Tema 2. Tècniques d'investigació:

De totes les tècniques es segueix el mateix guió:

- Definició. Objectius.
- Elements / Tipologies
- Registres, formes d'obtenir la informació
- On, quan i a qui se li administra la tècnica?

2.1. Qualitatives:

- 2.1.1. Grup de discussió
- 2.1.2. Entrevista
- 2.1.3. Histories de vida
- 2.1.4. Observació participant

2.2. Quantitatives:

- 2.2.1. Enquestes
- 2.2.2. Observació sistematitzada

Tema 3. Anàlisi de dades quantitativ i qualitativ:

- SPSS: quantitativ
- Sistema de categories: qualitativ

4.- Resultats de l'aprenentatge

Al final del procés l'estudiant mostrarà les següents evidències de les competències desenvolupades:

- Comprendre la necessitat d'investigar en l'acció social.
- Tenir curiositat científica, voler conèixer i saber el per què dels fets socials
- Conèixer les fases del mètode científic com a eina fonamental d'un treball rigorós
- Tenir coneixement dels diversos mètodes i tècniques d'investigació que es poden utilitzar en les ciències socials
- Conèixer les diferents fonts documentals i bases de dades científiques de l'àrea de les ciències socials
- Fer ús dels mètodes i tècniques i adequar-los a cada situació.
- Emprar vocabulari i raonament científic
- Ser capaç d'incorporar en el procés de recerca la participació de persones o grups.
- Promoure la transformació social a partir de la recerca científica en el camp de les ciències socials
- Serà capaç d'utilitzar els mètodes i tècniques per a l'avaluació de necessitats
- Crear instruments de recollida d'informació
- Plantejar-se la "curiositat científica" com una forma de treballar
- Tenir esperit crític envers els estudis i projectes
- Tenir esperit de millora promovent l'anàlisi i l'avaluació de les accions socials
- Esforçar-se per acceptar la complexitat de la realitat social
- Tenir esperit de transformació social a partir de la recerca

5.- Metodologia

5.1.- Activitats del professor:

Per seguir l'assignatura es proposen diferents metodologies per desenvolupar les competències proposades:

- a) **Sessions magistrals** que tindran com a objectiu presentar les idees principals dels temes i establir un espai de treball. Cada mòdul anirà acompanyat d'algun document, article o capítol que fonamentarà el contingut.

- b) **Sessions de treball en grup**, on es desenvoluparan activitats de comprensió, reflexió i anàlisi dels continguts. Algunes activitats com, anàlisi de textos, visionat i anàlisi de documentals, elaboració de petites recerques, activitats concretes del temari i exercicis que facilitin la comprensió dels continguts teòrics aplicats a la praxi de la professió i dels problemes socials d'ara.
- c) **Aprentatge per projectes**: on l'alumne, a partir d'un problema pràctic haurà d'explorar, treballar i anar aplicant els coneixements que es vagin desenvolupant al llarg de l'assignatura. Suposen estudis i observació de la realitat social a partir de la recollida d'informació a partir de diversos instruments, anàlisi i interpretació de la informació recollida (AQU, 2009). Es realitzaran en petit grup.
- d) **Tutories individualitzades o en petit grup** amb la finalitat d'aclarir dubtes i/o conceptes teòrics, per ajudar a l'aprenentatge individual. Es tracta d'un treball personalitzat amb l'alumne o grup, a l'aula o en un altre espai. Consisteix en un espai reservat pels alumnes per poder seguir el programa d'aprenentatge, com per exemple les tutories de devolució de treballs de grup.
- e) **Campus virtual**: L'ecampus és un entorn virtual d'ensenyament-aprenentatge on es troben tots aquells recursos d'informació, de relació i d'intercanvi, necessaris per poder desenvolupar la nostra formació sense estar condicionats per haver de coincidir en un mateix lloc i en un moment concret. Aquesta plataforma virtual dóna suport en el treball als estudiants i fa possible el procés d'aprenentatge, facilita la interacció del docent amb l'estudiant i és una eina bàsica per a la dinamització del procés d'aprenentatge. L'E-campus, serà una eina més que l'alumne podrà fer servir per compartir materials, per fer treball individual i grupal, per participar de fòrums i d'altres activitats que es proposin al llarg de l'assignatura. També serà un espai on la professora desarà els materials que es vagin recomanant en cadascun dels mòduls.

Las classes s'organitzen en dues parts:

- a) Una part teòrica: on hi ha exposició de la teoria per part del professor i l'alumne agafa apunts i participa amb preguntes
- b) Una part pràctica: on tot seguit de la teoria es plantegen problemes i exercicis on l'alumne ha d'aplicar allò que ha après; aquests exercicis es fan en petit grup i després es comenten en gran grup.

Exemple: omplir un quadre-resum d'idees teòriques, posar exemples sobre la teoria estudiada, etc..

5.2.- Activitats dels estudiants:

Per a cada mòdul teòric es presenta una guia d'estudi que permet als estudiants, tant els d'itinerari presencial com els d'itinerari adaptat, seguir les activitats que es desenvoluparan per a cada mòdul a l'aula i que hauran d'anar lliurant a la professora.

A l'assignatura es presenten dos tipus de tasques per promoure un millor i continu aprenentatge dels continguts teòrics, les activitats que es fan a l'aula i desenvolupar un projecte de recerca durant el decurs de l'assignatura:

- a) **Activitats a l'aula:** són exercicis on s'aplica directament el contingut teòric a casos pràctics.
- b) **Projecte:** en aquest cas es proposa fer un treball durant tot el quadrimestre sobre la realització d'una recerca en un grup de màxim 4 persones. Cada fase de la recerca s'anirà fent al ritme que es va avançant la matèria. Aquest projecte té relació amb les competències de l'assignatura i els continguts teòrics, que avarca tot el semestre. En funció de com s'avança en el contingut dels mòduls es va aplicant aquest coneixement a cada fase del projecte d'investigació; permetent la millor comprensió i aplicació pràctica dels temes teòrics.

Treball a l'aula	50 hores	2 ECTS
Treball tutoritzat	50 hores	2 ECTS
Treball autònom	50 hores	2 ECTS

6.- Sistema d'avaluació

6.1.- Activitats o instruments d'avaluació

OPCIÓ 1: Avaluació continuada

- L'assistència a classe: encara que és de caire voluntari, es considera obligatori assistir a les sessions de treball grupal, a les tutories i a la participació en l'espai

virtual. En cas de faltar més d'un 10% de les classes, l'estudiant perd la possibilitat de fer avaluació continuada i passarà directament a la prova d'avaluació única (excepte alumnes amb itinerari adaptat).

- Treballs a l'aula: al llarg de l'assignatura es faran les següents activitats:

- Projecte de recerca en grup de 4 persones:
 - Esborrany de projecte d'investigació. *Data de lliurament: setmana 14-18 d'octubre*
 - Treball sobre tècniques d'investigació. *Data de lliurament: setmana 11-15 de novembre.*
 - Treball final sobre el projecte d'investigació. *Data de lliurament: setmana 20 de desembre.*

- Exercicis de comprensió i anàlisi de continguts: estudis socials, mapes conceptuals. El desenvolupament d'aquestes activitats es farà al llarg de les sessions i la data de lliurament de l'exercici s'avisarà durant aquella setmana.
- Anàlisi crític de les aportacions presentades pels professionals, companys i altres que participen en xerrades i/o presentacions dins l'aula. Es lliurarà el dia després a la realització d'aquestes sessions.

- Participació en fòrums virtuals:

- Cada grup al final de cada activitat realitzada a classe haurà de fer una fitxa resum i penjar-la en l'espai virtual, perquè tothom pugui disposar de tot allò que s'ha treballat a classe.
- Alguns debats podran tenir seguiment via virtual. En aquest cas s'establiran alguns criteris de participació al llarg del curs.

Dues de les eines que s'utilitzaran per avaluar a l'alumne seran:

a) Una prova objectiva (tipus test)

Consisteix en una prova escrita estructurada con diverses preguntes o ítems en els que l'alumne ha de seleccionar la resposta correcta d'un conjunt de possibilitats. L'objectiu d'aquest tipus de prova permet reconèixer i discriminar informació i reforçar el pensament selectiu. Permeten avaluar un ampli ventall de continguts i permet una puntuació objectiva.

L'examen, segons l'opció que hagi escollit, continua o única, constarà d'una part objectiva pels alumnes d'avaluació continua, on s'avaluaran coneixements teòrics i, en

el cas dels alumnes d'avaluació única tindran, a més, una part oberta amb 5 preguntes pràctiques a desenvolupar. La part teòrica, en tots dos casos, consisteix en una prova objectiva, amb 30 preguntes tipus test amb 3 opcions de resposta on no descompten els errors; per tant, s'aprova a partir de 18 respostes correctes.

b) Un projecte de recerca

Aquest tipus de projecte només el desenvoluparan aquells alumnes que hagin optat per una avaluació continua. En el cas dels alumnes amb avaluació única les preguntes obertes de l'examen faran referència a l'aplicació pràctica que s'ha realitzat dels continguts teòrics.

Realitzar un projecte de recerca consisteix en una estratègia didàctica en la que els estudiants desenvolupen alguna cosa nova i única a partir de la realització de diverses tasques i l'ús de diferents recursos aplicats al projecte.

Es creu interessant en aquesta assignatura perquè vagin aprenent a fer, per avaluar al mateix temps la seva responsabilitat envers el grup, la seva creativitat i per saber gestionar conflictes amb els participants del grup; simulant situacions que poguessin sorgir en la seva futura vida professional; és a dir, acostar el món acadèmic al món laboral.

Tenint en compte els objectius d'aprenentatge del projecte, es planteja aquest com la millor forma d'avaluació per veure reflectida la pràctica dels continguts teòrics que es van desenvolupant al llarg de l'assignatura.

Es proposarà, alhora, que facin una autoavaluació del grup per reflexionar sobre el procés d'aprenentatge i treball cooperatiu, seguint la proposta de la Guia per a l'avaluació de competències en Educació social (AQU, 2009).

El treball té un valor de 6 sobre 10 de la nota final, però serà requisit imprescindible presentar el 80% de les activitats d'aula i superar la prova de contrast per poder comptabilitzar totes les parts.

Aquest treball té 3 lliuraments:

- 1) Esborrany del treball: 1 punt sobre 6
- 2) Treball sobre les tècniques d'investigació: 3 punts sobre 6
- 3) Resultats i treball final: 2 punts sobre 6

Si alguna de les parts queda suspesa caldrà recuperar-la, excepte l'última part que en el cas de suspendre-la caldrà anar a avaluació única.

Per als **estudiants d'itinerari adaptat**, l'exposició de les activitats que es facin presencialment a classe es substituirà per un fòrum específic. També hauran de lliurar les activitats proposades per escrit que s'elaborin al llarg de l'assignatura. També mantindran comunicació amb la professora mitjançant **dues tutories presencials obligatòries** i correu electrònic per poder fer un seguiment adequat de l'aprenentatge de l'estudiant.

OPCIÓ 2: Avaluació única

Examen final de tota la matèria de l'assignatura amb un valor del 100% de la nota final.

6.2.- Criteris d'avaluació

L'avaluació de l'assignatura té per objectiu aconseguir que els alumnes assumeixin els objectius i les competències que s'esmenen en aquesta guia. L'alumne podrà acollir-se a dos tipus d'avaluació:

OPCIÓ 1: Avaluació continuada

Per poder accedir a l'examen del 40% l'alumne ha d'haver superat les activitats, sinó fos així s'haurà de presentar a l'examen final. En el cas de no presentar un dels treballs de classe, es considerarà que l'estudiant renuncia a l'avaluació continuada.

Quadre resum de l'avaluació continuada:

<i>Assistència a classe</i>	<i>Obligatòria – treballs</i>
<i>Projecte d'investigació</i>	<i>60%</i>
<i>Prova de contrast</i>	<i>40%</i>

Els **estudiants d'itinerari adaptat** podran optar, igualment, a qualsevol de les dues opcions d'avaluació (continuada o única).

INSTRUMENTS DE VALORACIÓ	QUÈ S'AVALARÀ	PONDERACIÓ
<i>Exercicis a l'aula</i>	<i>Presentació i síntesi</i>	<i>Imprescindible per presentar-se a l'avaluació continua</i>
<i>Projecte d'investigació (treball en grup)</i>	<i>Plantejament adequat del problema, hipòtesis i objectius</i> <i>Adequació de la temàtica, metodologia i instruments</i> <i>Capacitat de síntesi</i> <i>Originalitat i creativitat</i> <i>Captació d'interès</i>	<i>6 punts</i>
<i>Prova de contrast</i>		<i>4 punts</i>

OPCIÓ 2: Avaluació única

Examen final amb un valor del 100% de la nota final.

L'examen constarà preguntes tipus test amb alternatives de resposta i algunes preguntes obertes.

Per superar l'assignatura caldrà aprovar com a mínim la meitat de cada instrument de valoració.

7.- Vies de comunicació amb el docent

Correu electrònic: pmuro@peretarres.org / pmuro@peretarres.url.edu

Horari d'atenció a l'alumne: Dimecres 11-12h amb cita prèvia

8.- Bibliografia i recursos

Per a cada mòdul de contingut hi ha una bibliografia obligatòria que es cita a continuació.

Mòdul 1:

Bibliografia obligatòria Tema 1 La Ciència:

- Què és la ciència
- Coneixement general i coneixement científic
- Mètode científic: concepte i característiques

Lara, E. i Ballesteros, B. (2008). Tema 1: Nociones básicas sobre investigación y naturaleza de la investigación socioeducativa (p. 30-44). En *Métodos de investigación en educación social*. Madrid: UNED.

Bibliografia obligatòria Tema 2: La investigació en ciències socials

- Objecte i àmbits d'estudi
- Característiques de la investigació social

Rubio, M. i Varas, J. (2004). Cap. 7. Ámbitos de análisis de la realidad. El análisis de la realidad en la intervención social (p. 65-84). Madrid: CCS.

Mòdul 2:

Bibliografia obligatòria del tema 1 (Anàlisi de la realitat):

Lara, E. i Ballesteros, B. (2008). Tipos de investigación educativa. En *Métodos de investigación en educación social* (p.63-66). Madrid: UNED.

Rubio, M. i Varas, J. (2004). Tipos de investigación social. En *El análisis de la realidad en la intervención social* (p. 127-138). Madrid: CCS.

Bibliografia obligatòria del tema 2 (Projecte d'investigació):

Bisquerra, R. (2004). Cap. 4. El proceso de investigación (parte 2). En *Metodología de la investigación educativa*. Madrid: La Muralla.

Rubio, M. i Varas, J. (2004). Cap. 12. El proyecto de investigación. En *El análisis de la realidad en la intervención social* (p. 177-195). Madrid: CCS.

Rubio, M. i Varas, J. (2004). Tipos de investigación social. En *El análisis de la realidad en la intervención social* (p. 127-138). Madrid: CCS.

Mòdul 3: Mètodes i tècniques d'investigació

Bibliografia obligatòria:

Entrevista:

- Lara, E. i Ballesteros, B. (2008). Tema 8: La técnica de la encuesta: la entrevista. En *Métodos y técnicas de investigación en Educación social*. Madrid: UNED.
- Rubio, M. i Varas, J. (2004). Habilidades para realizar una entrevista. En *El análisis de la realidad en la intervención social* (pp. 422-431).
- Del Rincón, D.; Arnal, J.; Latorre, A. i Sans, A. (1995). Concepto y características de la entrevista. En *Técnicas de Investigación en ciencias sociales*. Madrid: Dykinson. (pp. 307-338).

Grup de discussió:

- Gil, J. (1992-1993). La metodología de la investigación mediante grupos de discusión. *Enseñanza & Teaching: Revista interuniversitaria de didáctica*. Nº 10-11, pags. 199-214
- Roldán, E. (1998). Los "grupos de discusión" en la investigación en trabajo social y servicios sociales. *Cuadernos de trabajo social*, 11, pp. 133-144.

Històries de vida:

- Fontanals, M. i Bonet, R. (2003). Historia de vida: una metodología de reflexión y análisis. En *Una nueva visión del trabajo psicosocial en el ámbito asistencial* (pp.29-49).
- Fontanals, M. i Bonet, R. (2003). Caso práctico: cuestionario, análisis de la historia de vida y mapa de navegación. En *Una nueva visión del trabajo psicosocial en el ámbito asistencial* (pp.105-127).
- Pujadas, J.J. (2002). Los usos del método biográfico. En *El método biográfico: el uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Madrid: CIS.

Observació:

- Rodríguez, Gil i García (1996). Sistemas de observación. En *Metodología de la investigación cualitativa*. Málaga: Aljibe (pp. 154-166).
- Greenwood, D. (2000). De la observación a la investigación-acción participativa: una visión crítica de las prácticas antropológicas. *Revista de Antropología social*, 9: 27-49.

Qüestionari:

- Murillo, F. (2006). Cuestionarios y escalas de actitudes. Facultad de formación de profesorado y educación. Universidad Autónoma de Madrid.

- Sierra Bravo, R. (1994). Capítol 17: Cuestionarios. En *Técnicas de investigación social. Teoría y ejercicios*. Madrid: Paraninfo.

Fonts d'informació:

Bibliografía per ampliació o aprofundiment del Mòdul 1:

Airas, C. i Restrepo, M.I. (2009). La investigación-acción en educación: un camino hacia el desarrollo profesional y la autonomía. *Íkala, revista de lenguaje y cultura*, 13, 22, 109-122.

Alberich, T. (1998). "Introducción a los métodos y técnicas de investigación social y la IAP". *Cuadernos de la Red*, 5. Madrid: Red CIMS, pp. 31-41. (perspectivas de investigación, organización IAP).

Beltrán, M. (2005). Cinco vías de acceso a la realidad social. En *El análisis de la realidad social. Métodos y técnicas de investigación* (p. 15-56). Madrid: Alianza Editorial.

Fahm, E. (2012). Youth poverty and deprivation in Europe. Presentation at ESPANet 2012 Conference, Edinburgh, 6-8th.

Oliveira, V. i Walsenez, M. (2010). Trayectorias de investigación acción. Concepciones, objetivos y planteamientos. *Revista Iberoamericana de Educación*, 53, 5, 1-13.

Perelló, S. (2011). Metodología de la investigación social. Madrid: Dykinson. (Capítol 2: La organització de la investigació)

Sánchez, R. (2004). Enseñar a investigar. Mexico: Plaza y Valdes. (Capítol I: Hacia una nueva didáctica de la investigación en ciencias sociales y humanidades).

Viguer, P. I Solé, N. (2011). Debate familiar sobre valores y convivencia: una investigación participativa para implicar a las familias en el análisis y la transformación de su realidad. *Cultura y Educación*, 23, 1, 105-118.

Bibliografía d'aprofundiment del mòdul 2:

Anguera, T. (2010). Función social de la investigación. REIRE. Revista d'Innovació i Recerca en Educació, 2010, vol. 3, núm. 1, pàg. 1-16. En <http://hdl.handle.net/2445/24374>

Bunge, M. (2004). La investigación científica. Mexico: S.XXI

Perelló, S. (2011). Metodología de la investigación social. Madrid: Dykinson. (Capítol 3: Les operacions de mesura i el disseny de la mostra)

Bibliografia d'aprofundiment mòdul 3:

Alvira, F. (2011). La encuesta: una perspectiva general metodológica. Madrid: CIS.

Amezcu, M. (2003). La entrevista en grupo. Características, tipos y utilidades en investigación cualitativa. *Enfermería clínica*, 13 (2), 112-117.

Arjona, A. i Checa, J.C. (1998). Las historias de vida como método de acercamiento a la realidad social. *Gazeta de Antropología*, 14.

Cornejo, M.; Mendoza, F; i Rojas, R. (2008). La investigación con relatos de vida: pistas y opciones del diseño metodológico. *Psyche*, 17, 1, 29-39.

Del Rincon, Arnal, Latorre i Sans (1995). Concepto y características de la entrevista. En *Técnicas de investigación en ciencias sociales* (p.307-338)

Greenwood, D. (2000). De la observación a la investigación-acción participativa: una visión crítica de las prácticas antropológicas. *Revista de Antropología social*, 9: 27-49.

Guasch, O. (1997). Observación participante. Madrid: CIS.

Hernández, F.; Sancho, J. i Rivas, J. (2011). Historias de vida en educación: biografías en contexto. En <http://hdl.handle.net/2445/15323>

Lara i Ballesteros (2008). Tema 8. La entrevista. En *Métodos de investigación en educación social* (p. 316-332)

Mallimaci F. i Giménez Béliveau, V. (2006). Historias de vida y método biográfico en *Estrategias de Investigación cualitativa*, Barcelona, Gedisa,

Martínez, F. (2002). El cuestionario. Barcelona: Laertes.

Perelló, S. (2011). Metodología de la investigación social. Madrid: Dykinson. (Capítol 5: L'enquesta; Capítol 6: L'entrevista i la historia de vida; Capítol 7: El grup de discussió; Capítol 8: L'observació científica)

Pujadas, J. (2002). Los usos del método biográfico. En *El método biográfico: el uso de las historias de vida en ciencias sociales*. Madrid: CIS (p. 39-47).

Rodríguez, M.C. ; Peña, J.i Torio, S. (2009). La experiencia de la paternidad y la maternidad: análisis del discurso de las creencias sobre la crianza y el cuidado infantil. *Infancia y aprendizaje*, 32, 1, 81-95.

Roldán, E. (1998). Los “grupos de discusión” en la investigación en Trabajo social y Servicios Sociales. *Cuadernos de Trabajo social* n5 11,133 a 144.

Rubio i Varas (2004). Habilidades comunicativas para realizar una entrevista. En *El análisis de la realidad en la intervención social* (p. 422-431)

Ruiz, J. (2012) *Metodología de la investigación cualitativa*. Bilbao: Universidad de Deusto. (Capítulo 4: La observación, Capítulo 5: La entrevista, Capítulo 9: Historias de vida).

Sanz, A. (2005). El método biográfico en investigación social: potencialidades y limitaciones de las fuentes orales y los documentos personales. *Asclepio*, 1, 99- 115.

Suárez, M. (2005). *El grupo de discusión*. Barcelona: Laertes .